

GUY DE MAUPASSANT

AZ ÉKSZEREK

**FORDÍTOTTA
TÓTH BÉLA**

BUDAPEST
LAMPEL R. KÖNYVKERESKEDÉSE
(WODIANER P. ÉS FIAI) RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

TARTALOM

TÓTH BÉLA.

I.

Az ékszerek.

II.

Denis.

III.

Moiron.

IV.

Kirándulás.

TÓTH BÉLA.

Tóth Bélában nemcsak a magyar tárczaírás egyik legelsőrangú művészt, a magyar lélek egyik ritka élesszemű bűvárát veszítettük el, hanem egyikét a legjobb prózafordítóknak is, a minőhöz fogható más irodalmakban is csak elvétve akad. Ama kevesek közül való volt, a kik a maguk nyelvén is mesterei a szónak, az idegen nyelvnek is be tudnak hatni a lelkébe, a kikben megvan a tudós aprólékos gondossága és a költő-lélek asszimiláló képessége, a mi mindkettő kell ahhoz, hogy valamely idegen nyelvű nagy író minden sajátosságával, minden árnyalatával híven és művészileg tolmácsolhassunk.

Kevés az ilyen író más irodalmakban is; hogy milyen kevés nálunk, tán senki sem tudja jobban, mint én, a ki mint e vállalat szerkesztője, tizenkét év óta annyi fordítást kaptam kézhez, vizsgáltam át és - utasítottam vissza. Oh, milyen albumát a *Leiter Jakob*oknak bírnám összeállítani a csodabogarakból, melyeket az efféle munkákból emlékezetemben tartottam, és milyen jóízűeket nevetett rajtuk sokszor Tóth Béla is, a kinek az ilyes kocsintások vadászása egyik főkedvtelése volt! Nevetett rajtuk, ha mint kéziratban rekedt együgyüségéről hallott felőlük, de haragra gyulladt, ha előkelő tudományos társaságaink, folyóirataink, tekintélyes lapjaink tálták őket olvasói elé. Nem tartozott azok közé, a kik, mint nálunk annyian, derüre-borúra ítélnék fordítások felől, a nélkül, hogy egybevetnék őket az *eredetivel*; mindekelőtt azt nézte, hogy a fordító megértette-e a szerzőjét, csak aztán, hogy meg tudta-e szólaltatni jól magyarul is. A tartalmi hűség kicsinylését, kivált próza-fordításban, bűnnek tartotta, és büszke volt rá, hogy az ilyen hamisítók olasz jelzőjét: »*traduttori - traditori*«, ezzel a találó két szóval birta visszaadni: »*fordítók - ferdítők*«.

Tóth Béla, kivált régebben, igen sokat fordított lapok számára, még pedig egy-két apróság kivételével csupa prózát. Természetes, hogy mikor megindítottuk a »Magyar Könyvtár«-t, melyben idegen írók fordításának is bő helyet kellett adnunk, elsősorban hozzá fordultam, régi jó barátomhoz, hadd ékesítsem mindjárt az első sorozatot az ő nevével. Örült a vállalat eszméjének és szíves készséggel teljesítette kérésemet; így jelent meg 1897. októberében, mint a »M. K.« második száma, Maupassant »Apró Elbeszélések« cz. füzete, és ugyanabban a sorozatban, mint hetedik szám, egy De Amicis-gyűjtemény: »A bor és egyéb apróságok« - mind a két füzet az ő magyarító stílművészetének remeke. Már a 37. számon ismét az ő neve ékeskedett, mint Flammarion »Csillagos Esték« cz. munkájának fordítójaé; későbbben egy jeles modern olasz írónak, Enrico Buttinak »Az erkölcstelen« cz. kis regényét adhattam tőle (48. sz.), aztán Serao Matild egy remek rajzgyűjteményét, »Leányok« czímmel (83. sz.), majd az *Olasz Elbeszélők Tára* második füzeteként Capuana- és Castelnovo-féle novellákat (99. sz.), aztán Farina Salvatore egy munkáját: »Erősebb a szerelemnél« (119. sz.) végre egy kis Coppée-regényt: »Adós, fizess«! (124. sz.). Eredeti elbeszéléseit kevésre taksálta, - a miben az irodalomtörténet meg fogja őt czáfolni - s azért ezek közül csak egy füzetre valóval gazdagította e gyűjteményt, azt is csak nagy későre, hosszas rábeszélés után hozta el nekem: az ő bájosnál-bájosabb, Kelet igaz poézisét lehellő »Török históriáit« (449. sz.) Ezeket méltóknak ítélte arra, hogy megmaradjanak. »Látod, szokta mondogatni, a mi egyéb könyvet kiad az ember, az egy-két, vagy mondjuk tíz-husz esztendő múlva végkép eltűnik a könyvtárak polczairól; de a mi a »Magyar Könyvtár«-ban megjelenik, az mindig szem előtt lesz; a ti katalógusaitok akkor is közölni fogják a teljes számsort, ha már elérkeztetek az 5000-ik számig, és félek, félek, hogy sok mai híres írótól akkor csak az a pár füzetke fog *élni*, a mit ti mentettetek meg a feledésnek«.

Tóth Bélának ez az itt közölt néhány Maupassant-fordítása régóta nálam hevert. Egyiket szégyen felesége másolta le, a ki oly hűséges társa volt életének és a ki csudás intelligenciával

oly gyorsan tudott hozzá fölemelkedni. A többi már egyszer megjelent újságban, de ezeket is, mielőtt kiadta kezéből, újra megfésülte. Milyen aprólékos gondossággal végezte még ezt a munkát is! Itt egy »és« szócska helyébe »meg«-et írt, itt »fölmászm« helyett »fölmászok«, sőt még arra is volt gondja, hogy a »szoritott« rövid *i*-jét kiigazítsa hosszú *í*-re... S hogy elnézem ezeket a minden csip-csupságra ügyelő javításokat, azt a kényes gondosságot, mellyel kéziratát meg-megtisztogatta a legapróbb foltocskától is: elszorul a szívem, hogy többé nem fognak kezembe kerülni az ő tiszta, világos jelzésű lapjai, hogy többé nem fogom vígan a nyomdába küldeni az én szegény jó barátom semmiféle kezeírását...

Ez a füzet nem egészen teljes; ki akarta egészíteni a rendes terjedelemre, de addig halogatta, a míg műve örökre csonka maradt - csonka maradt, mint az ő korán kilobbant élete. Ennek a füzetnek már nem fogja elolvasni a revízióját, erre már nem ő fogja az imprimaturt írni; tiszteletpéldánya is visszaérkeznek a postáról: *czimzett elutazott - ismeretlen helyre...* Pedig hogy' szerette ezeket a mi narancssárga füzeteinket; valamennyi, ahány csak megjelent, az ő ízlése szerint bekötve, ott sorakozott könyves polczán. De már nem lesz ott ez a füzet, a melynek elején, mint egy pár virágszálát, le akartam tenni ezt a pár soromat az ő sírhalmára!

Radó Antal.

I. Az ékszerek.

Lantin hivatalának aligazgatójánál, egy házi mulatságon látta meg azt a leányt, és tüstént fülig szerelmes lett bele.

Egy évek előtt elhalt vidéki adószedő leánya volt. Párisba költözött anyjával, ki eljárógatott egynéhány szomszéd polgárcsaládhoz, abban a reményben, hogy sikerül férjhez adni őt. Szegény, tisztességes, csendes, szelid nép voltak. A leány a becsületes nőnek valóságos példaképe; minden okos fiatalember szerencséjének tarthatta, ha hozzá kötheti sorsát. Szerény szépsége, angyali szemérem bájával párosult; ártatlan mosolyában, mintha csak tiszta szive tükröződött volna. Mindenki dicsőítette a leányt. Ismerősei azt mondták: »Boldog, a ki elveszi. Nem találkozik nála különb feleség«.

Lantin, ki akkoriban belügyminiszteri fogalmazó volt háromezerötszáz frank évi fizetéssel, megkérte és nőül vette. Leirhatatlan boldog lett vele. A menyecske oly ügyes gazdálkodással vezette a házat, hogy szinte fényesen éltek. E mellett folyton ezer kedvességgel halmozta el férjét, a ki még hat esztendő múlva is úgy szerette őt, mint házasságuk első napján.

De Lantin mégis talált két hibát a feleségében: az asszonyka bolondult a színházért, meg a hamis ékszerekért. Barátnői (ösmert néhány szerény hivatalnoknét), minduntalan páholyokat szereztek, s az asszonyka erőnek erejével vitte férjét a színházba. A napi munkájától fáradt embert szörnyen gyötörte ez a kénytelen-kölletlen multság. Könnyögött feleségének: járjon a színházba valamelyik barátnőjével, a ki aztán haza is kíséri. A menyecske soká ellenkezett, mert nem tartotta illendőnek ezt a dolgot. De végre mégis engedett a férje kedvéért és Lantin boldog volt.

A színházkedvelésből az következett, hogy a fiatalasszony piperézni kezdte magát. Öltözni ugyan, mindig csak nagyon szerényen és egyszerűen öltözött, illőn az ő szelid, tiszta bájához. De a fülébe nagy gyémántnak látszó üvegfüggőket akgatott, hamis gyöngysorokat hordott a nyakán, talmi arany karperecei voltak, hajába pedig tarka kövekkel kirakott fésűket tűzdelt.

A férj nem szívesen látta, hogy felesége ennyire szereti az üres csillogást. Gyakran mondta: »Édesem, ha az asszonynak nincs módja igazi ékszereket venni, csak a szépség és báj legyen minden dísz; ez ám a ritka ékesség«. Az asszonyka szeliden mosolygott és csak azt hajtotta: »Ne bánts. Hiába, szeretem ezeket a hiábavalóságokat. Ez már az én bűnöm. Tudom, hogy igazad van, de nem bírok megjavulni. Imádom az ékszereket!« Azzal forgatni kezdte újján a gyöngysorokat és csillogtatta a köszörült kristályokat: »Nézd, milyen kitűnő utánzat ez. Megesküdnék az ember, hogy igazi.« A férj mosolygott: »Czigányleányos ízlésed van«.

Néha esténkint, mikor együtt üldögéltek a tea mellett, a feleség előhozta a szattyán ládikát, a melyben a »csiricsárét« tartogatta, aztán sorra nézegette a hamis ékszereket, oly bűzgósággal, mintha valami titkos, nagy gyönyörűséget érezne; majd erőszakkal a férje nyakába akasztott egy-egy nyakéket és szíve mélyéből kaczagott: »Jaj be furcsa vagy!« Aztán megölelte és csókolta eszeveszetten.

Egy téli este a kis feleség dideregve tért haza az operából. Másnap köhögött. Egy hét múlva meghalt tüdőgyulladásban.

Lantin majdnem követte a sírba. Kétségbeesése olyan szörnyű volt, hogy egy hónap alatt csupa fehér lett a haja. Reggeltől estig sírt; lelkét tépte a fájdalom; mindig vele volt a kedves halott emléke, hallotta hangját, látta bájos arcát.

Az idő nem enyhítette szenvedéseit. Hivatalában, míg társai pihenésképpen egy kicsit beszélgettek a nap eseményeiről, gyakran lehetett látni, hogy a szegény ember arcza egyszerre felpuffad, orra ránczba szedődik, szeme tele lesz könnyel; aztán rettenetes fintorodásra torzítva ábrázatát, elkezd zokogni.

Illetlen hagyta felesége szobáját, s mindennap oda bezárkózott, hogy édes egyetlenére gondoljon; a bútorok, ruhák mind régi helyükön voltak, mint az utolsó nap. De megnehezedett az özvegy élete is. Fizetéséből a felesége fedezni tudta a háztartás minden szükségét; maga azonban nem bírta megélni belőle. Csodálkozva tünődött: hogyan ihatták neje életében a legfinomabb borokat, hogyan lehetett asztaluk megrakva a jobbnál jobb ételekkel, mikor ő most szerény fizetésével nem képes megélni.

Adósságokat csinált, majd barátaitól kért kölcsön mindenféle ürügyek alatt. Egy nap végre kifogyott mindentől és a hónapból még teljes egy hét volt hátra. Elhatározta, hogy elad valamit. Rögtön felesége csiricsáréira gondolt, mert szíve mélyéből gyűlölte a haszontalan csecsebecséket, melyek egykor úgy bosszantották. Ha csak rájuk nézett, úgy érezte, hogy elhomályosítják drága halottja emlékét.

Soká keresgélt a ládikában a tömérdek csillogó jószág között. Mert a felesége egész élete végéig folyton vásárolta e holmikát; szinte minden este hozott haza egy-egy új ékszer. Lantin a nagy nyakéket választotta ki. Azt hitte, megér legalább is hat-hét frankot, mert hamisítványnál szokatlan finomsággal volt kidolgozva. Zsebre tette és miniszteriuma felé indulva a boulevardon, keresgélt egy bizalomkeltő ékszeres-boltot. Végre ráakadt egyre s bement; de szégyelte, hogy nyomorúsága napfényre jó, mikor ilyen silány tárgyat kínál megvételre.

- Szíveskedjék megmondani, szólt az ékszerészhez, vajjon mit érhet ez?

A boltos átvette a nyakéket, nézegette, forgatta, nagyító üveget szedett elő, behívta segédjét, halkán tanácskozott vele, aztán letette az ékszer az asztalra és távolról nézte, hogy jobban megítélhesse hatását.

Lantin röstellte ezt a sok czeremóniát s már-már közbeszólt: »Oh, hisz úgyis tudom, hogy nincs értéke,« - mikor az ékszerész végre nyilatkozott.

- Uram, ez tizennégy-tizenötezer frankot ér. De csak akkor vehetem meg, ha kimutatja, miképp került önhöz.

Az özvegyember eltátotta szeme-száját. Nem értette, a mit mondtak neki. Végre dadogni kezdett.

- Igen?... Bizonyos ön benne?

Az ékszerész félremagyarázta meglepődését. Szárazon felelt:

- Tessék másutt megpróbálni, hátha többet kap. Nekem legfőlebb tizenötezer ér. Ha nem talál jobb vevőt, visszajöhet hozzám.

Lantin tiszta bután rakta zsebre nyakékét, aztán sietett kifelé, mert érezte, hogy most magában kell lennie és gondolkoznia.

De alig ért az utcára, nevetni kezdett: »A szamár! Oh a szamár! Ha szaván fogtam volna! Hát az ékszerészek között is van olyan, a ki nem tudja megkülönböztetni a hamisat az igaztól!«

Bement egy másik üzletbe, a rue de la Paix sarkán. A boltos, alig látta meg az ékszer, fölkiáltott:

- Nini! Ezt a nyakéket ismerem; tőlem való.

Lantin zavarodva kérdezte:

- Mennyit ér?

- Én huszonötezer frankért adtam el, de visszaveszem tizennyolczért, ha ön a törvény szerint igazolja, hogy mikép jutott hozzá.

Lantin ámulástól bénultan ült le egy székre.

- Lám, én mind mostanig, azt hittem, hogy... hamis.

- Sziveskednék becses nevét megmondani? szólta ismét az ékszerész.

- Oh igen. Lantinnak hívnak, hivatalnok vagyok a belügyminiszteriumban, lakásom rue des Martyrs 16-dik szám.

A kereskedő lapozni kezdett üzleti könyvében.

- Ezt a nyakéket, mondta egy kis idő múlva, csakugyan Lantinné asszony címére küldtük, rue des Martyrs 16-ik szám, 1876 július 20-án.

És a két ember egymás képébe bámult. A hivatalnok magánkívül a bámulattól, az ötvös tolvajt sejdítve.

- Lenne szíves e tárgyat csak huszonnégy órára itt hagyni, szólta végre az ékszerész. Nyugodt lehet, írást adok róla.

- Szívesen... rebegette Lantin, aztán kifelé indult, menetközben összehajtogatva a kapott papírost.

Végigment az utczán, aztán észrevette, hogy eltévesztette az utat. Visszatért a Tuillériákhoz, keresztülment a Szajrán, s megint észrevette tévedését; aztán neki vágott a Champs-Elyséesnek, üres fejjel. Kényszerítette magát, hogy gondolkozzék, hogy megértse, mi történt. Felesége nem vehetett ilyen ékszert. - Nem, nem vehetett. - Ugy hát ajándék! Ajándék! Ki adta? Miért adta?

Megállt az avenue közepén. Szörnyű kétség tépte lelkét. - A felesége? - Akkor a többi ékszer is mind ajándék! Forgott vele a világ; kitérta karjait, aztán eszméletlenül rogyott össze.

Egy patikában ocsúdott föl, a hova a járókelők vitték. Hazakisértette magát és szobájába zárkózott. Egész késő éjjelig örülten sírt, zsebkendőjét tömve szájába, hogy ne jajveszékелjen. Aztán halálos fáradtan dobta magát ágyára és nehéz álomba merült.

Egy napsugár ébresztette föl. Lassan fölkel, hogy a miniszteriumba menjen. De keserves lett volna ily rázkódás után dolgozni. Elgondolta, hogy kimentti magát hivatalfője előtt. Irt neki. Majd eszébe jutott, hogy az ékszerészhez kellene mennie. Elpirult szégyenében. Soká tűnődött. De mégsem hagyhatta a nyakéket annál az embernél; felöltözött és útnak indult.

Szép idő volt. Kék ég a város fölött, a mely mintha mosolygott volna. Sétálók hemzsegték az utczán; csupa olyan ember, a kinek nincs dolga. Lantin észrevette, hogy éhes; tegnapelőtt óta nem evett. De a zsebe üres volt. Eszébe jutott a nyakék. Tizennyolczezer frank! Tizennyolczezer frank, nagy pénz az! A rue de la Paix felé tartott és fel s alá sétált a bolttal szemben, a másik oldalon. Tizennyolczezer frank! Húszszor indult neki, hogy bemenjen; de a szégyen mindig visszatartotta.

Hanem hát éhezett és nem volt egy garasa sem. Hirtelen elhatározta magát, keresztül szaladt az utczán, hogy ne legyen ideje habozni és berontott az ékszerészhez.

Az ötvös mihelyt meglátta, eléje sietett és mosolygó udvariassággal ültette le. Összecsődültek a segédek is és oldalt megvonulva, nevető szemmel, szájjal nézték Lantint.

- Tudakozódtam, uram, szólt az ékszerész, s ha még mindig hajlandó, azonnal kifizetem az ajánlott összeget.

A hivatalnok valami igenfélét rebegett, mire az ötvös egy fiókból tizennyolcz nagy bankót vett elő és leszámlálta az asztalra. Lantin aláírta a nyugtatványt, aztán remegő kézzel gyürte zsebébe a pénzt. Kifelé indultában lesütött szemekkel fordult a mindig mosolygó ékszerészhez.

- Van még több ékszerem... ugyanabból az örökségből. Megvenné talán szintén?

A boltos meghajolt:

- Hogyne, uram.

Egyik segéd kiment, hogy kedvére kinevethesse magát, a másik pedig szörnyen erősen fújta az orrát. Lantin közönyösen, pirulva és komolyan szólt:

- Hát majd elhozom.

Kocsiba ült, hogy elmenjen az ékszerekért. Mikor egy óra múlva visszatért az ékszerészhez, még nem is reggelizett. Sorra vizsgálták, becsülték a drágaságokat. Csaknem valamennyi ebből a boltból került ki. Lantin most már beleszólt a becsülésbe, haragudott, követelte, hogy mutassák meg neki az üzleti könyveket s annál hangosabban beszélt, mennél magasabbra rugott az összeg. A nagy brilliánt függők értéke huszezer frank volt, a karpereczeké harminczötezer, a mellcsattok, gyűrűk, medaillonok tizenhatezer frankot képviseltek, egy smaragd és zafir ékszer tizennégyezer, egy arany nyaklánczon függő nagy brilliánt negyvenezer. Az összesnek értéke százkilenczvenhatezer frank volt. A boltos tréfás bonhomióval jegyzé meg:

- Mindez olyan valakié lehetett, a ki összes megtakarított pénzét ékszerbe fektette.

Lantin komolyan szólt:

- Ez is egy módja a tőkeelhelyezésnek.

Azzal ajánlotta magát s megegyezett a vevővel, hogy másnap az ő részéről is megbecsüljék az értéktárgyakat. Kérve a boltból, kedve szottyant felkuszni a Vendome oszlopra, akár csak népiünnepi árboz volna, aztán tótágast állani a császár feje tetején.

Voisinhez ment reggelizni és husz frankjával fizette a borok palaczkját. Majd bérkocsiba vetette magát, a boulognei erdőbe hajtatott és megvetően nézte a fogatokat. Szerette volna odakiáltani a járó-kelőknek: »Én is gazdag vagyok! Kétszázezer frankom van!«

Később eszébe jutott a miniszteriuma. Odarobogott, nagy elhatározással benyitott főnökéhez és így szólt:

- Beadom lemondásomat. Háromszázezer frankot örököltem.

Azzal végigszorongatta hivataltársai kezét és közölte velük terveit, hogy fog élni ezután. Ebédelni a café Anglaisban ebédel. Mellette egy distingvált formájú uri ember ült. Nem állhatta meg, hogy el ne mondja, a mi majd kifúrta az oldalát: négyszázezer frankot örökölt.

Este először életében nem untatta a színház, s az éjet vidám társaságban töltötte. Fél év mulva megházasodott. Második felesége igen beszédes asszony volt, de egy kicsit nehéz természetű. Férjét sokszor meggyötörte.

II. Denis.

I.

Marambot úr felbontotta a levelet, melyet inasa Denis adott át neki, és mosolygott.

Denis zömök-, jókedvű emberke volt. Husz év óta szolgálta gazdáját s az egész vidék úgy emlegette, mint a leghívebb, legderekbabb cselédet.

- Valami jó hírt kapott a tekintetes úr? - kérdezte.

Marambot nem volt gazdag. Agglegénységében abból a kis tőkéből éldegélt, melyet falusi patikáros korában kuporgatott össze, a parasztoknak eladogatott orvosságok árából.

- Bizony, jó hírt, fiam, mondá. Az öreg Malois megszeppent, hogy pörrel fenyegettem és holnap megkapom tőle a pénzemet. Ötezer frank nem csekélység az olyan vén ficzkónak, mint én.

És dörzsölte a kezét örömeiben. Lemondásra hajló, inkább szomorú, mint vidám ember volt; a kitartás nem tartozott jó tulajdonságai közé és minden dolgát félvállról vette.

Jókora vagyonna tehetett volna szert, ha résen van, mikor egy-egy közel városbeli patikáros meghal, aztán elfoglalja a megürült helyet s magához édesgeti a vevőket. De irtózott a költözéstől, meg a sok járás-kelestől, a mibe az új patika megszerzése került volna. Egy-két napig töprenkedett, aztán elgondolta: »Ej, majd máskor. Bízvást várhatok még. Hátha jobb is akad.«

Denis ellenben mindig vállalkozásra ösztökelte gazdáját. Mozgékony, élénk ember lévén, szüntelenül ezt hajtotta:

- Hej, ha az én kezemben lenne egy kis tőke, majd megmutatnám, hogy kell meggazdagodni. Potom ezer frank, nem több... és még is boldogulnék vele.

Marambot nem felelt, csak mosolygott, aztán kiment kis kertjébe és hátratett kézzel gondolkozva járkált.

Denis egész nap danolt örömeiben. Csak úgy dőlt belőle a sok nóta. És szokatlan szorgalomra buzdult: végigmosta a ház ablakait s miközben törülgette a táblákat, teli torokkal énekelt.

Marambot nem győzte csodálni ezt a buzgóságot és többször mosolyogva mondá:

- Hagyj valamit holnapra is, fiam.

Másnap reggel kilencz óra felé a postás négy levelet adott át Denisnek gazdája számára. A négy levél közül egy igen nehéz volt. Marambot azonnal bezárkózott szobájába és ott maradt csaknem délig. Akkor négy levelet bizott inasára, hogy adja föl a postán. Az egyik levél Maloisnak szólt; alkalmasint a nyugtatvány volt benne.

Denis nem faggatta urát kérdésekkel. Marambot most épp oly szomorú és komoly volt, mint a milyen jókedvű volt azelőtt való nap.

Este lett. Marambot a szokott órában lefeküdt és elaludt.

Egyszerre valami furcsa zaj ébresztette föl. Felült ágyában és hallgatódzott. Most hirtelen nyílt az ajtó és a küszöbön Denis jelent meg; egyik kezében gyertya, a másikban konyhakés; tekintete merev, arcza eltorzult a szörnyű felindulástól és sápadt, mint egy kísértet.

Az elképedt Marambot azt hitte, hogy Denis alvajáró lett. Föl akart ugrani, hogy útját állja; de az inas elfújta a gyertyáját s az ágy felé rontott. Marambot kinyújtott két kezével akarta fölfogni a lökést, mely hanyatt vágta; majd igyekezett megfogni az inas karját és elhárítani a szúrásokat. Most már azt hitte, hogy megtébolyodott az az ember.

Az első szúrás vállán érte, a második a homlokán, a harmadik mellén. Kétségbeesetten védekezett, hadonázva és rugdalózva a sötétben és egyre azt kiabálta:

- Denis! Denis! Megbolondultál? Denis!

De az ember csak ádázan, lihegve szurkált tovább. Olykor félrelökte egy-egy taszítás vagy rúgás; mindannyiszor még kietlenebb dühvel rohant vissza. Marambot-t ismét három szúrás érte; kettő a lábán, egy a hasán. Egyszerre egy gondolat villant meg agyában és elkiáltotta magát:

- Hagyd el, Denis, hagyd el, hiszen nem kaptam meg a pénzt!

Az ember tüstént visszahúzódott; gazdája hallotta süvöltő lélekezését a sötétben.

- Nem kaptam semmit, folytatta Marambot. Malois nem akar fizetni, pörre kerül a dolog; azért vitted azokat a leveleket a postára. Ha nem hiszed, olvasd el az irományokat, az íróasztalomon vannak.

Azzal végső erőfeszítéssel az éjjeli szekrényen levő gyújtó után nyúlt és meggyújtotta a gyertyát.

Egy vér volt. A fal is csupa lucsok. A lepedő, a kárpitok, mind vörösek. Denis, tetőtől-talpig vérbe keverve, a szoba közepén állt.

Mikor Marambot ezt látta, azt hitte, hogy vége van és elájúlt.

Reggel felé tért magához. Jó ideig nem tudott számot vetni a történetekkel. De mikor eszébe jutott a gyilkos támadás és a sok seb, oly rettentő félelem lepte meg, hogy behunyta a szemét, nem akarva többé semmit látni. Néhány percz mulva csillapodott rettegése és gondolkozni kezdett. Nem halt meg rögtön, hát még föllábadhat. Gyöngé, igen gyöngé volt, de nem fájtt semmije, bár teste némely részén olyasmit érzett, mint a csipés. Azt is érezte, hogy hideg nedvességben fekszik, oly mereven, mintha pólyába volna csavargatva. Elgondolta, hogy e nedvesség a kiontott vér; és félelmes borzongás járta végig, mikor eszébe jutott az ereiből kifolyt vörös folyadék, melytől lucskos az egész ágy. Iszonyodott a gondolattól, hogy még egyszer lássa e borzasztóságot; behunyta szemét és erővel összeszorította pilláit, mintha attól tartana, hogy akarata ellenére ki fognak nyílni.

De mi van Denissel? Alkalmasint megszökött. Töprenkedni kezdett, hogy mi tévő legyen. Fölkeljen? Lärmázzon? Hiszen ha csak egyet mozdul, sebei fölszakadnak és menten elvérzik.

Egyszerre azt hallotta, hogy az ajtót nyitják. Szívének dobogása szinte elállt. Denis jött, bizonyosan azért, hogy kivégezze. Visszafojtotta léleketét; hátha azt fogja hinni a gyilkos, hogy már meghalt.

Érezte, hogy fölemelik takaróját, aztán tapogatják hasát. Ágyékán éles fájdalom nyilalt át; összerázkódott. Majd hideg vízzel kezdték mosni szép csinnyán. Hát alkalmasint már fölfedezték a gonosztettet és most már ápolják, megmentik. Örült öröm fogta el; de óvatosságból még sem akarta mindjárt elárulni, hogy magához tért s csak az egyik szemét nyitotta ki, azt is igen vigyázva.

Denis állt mellette. Maga az eleven Denis. Irgalmas Isten! Esze nélkül húnnya be a szemét.

Denis! De mit csinál? Mit akar? Micsoda rettenetes szándéka lehet még?

Mit csinál? Hát mosdatja, hogy eltüntesse a vér nyomait. Aztán majd elássa a kertben, tíz láb mély gödörbe, hogy ne bukkanhassanak rá. Vagy a pinczébe, a boros üvegek alá.

És Marambot úgy elkezdett reszketni, hogy minden tagja rángatózzott.

»Végem van, végem van!« gondolta magában. És kétségbeesetten szorította össze a pilláit, hogy ne lássa a végső késdöfést. De nem szúrták meg. Denis most fölemelte és lepedőbe göngyölte őt. Aztán annak módja szerint kötözni kezdte a lábát, a mint gazdája megtanította, mikor még patikáros volt.

Marambot szakbéli ember létére azonnal tudta, mi történik vele: inasa, miután meg akarta ölni, most megmentésén fáradozik.

Tehát elhaló hangon hasznos tanácsot adott neki:

- Karbolas vízbe mártsd a kötelékeket!
- Úgyis azt cselekedtem, tekintetes úr, - felelt Denis.

Marambot most kinyitotta mind a két szemét.

Nem volt többé vér se az ágyán, se a szobában, se a gyilkoson. A sebesült szép tiszta lepedőbe csavarva feküdt.

A két ember egymásra nézett.

Végre Marambot szelíden megszólalt:

- Te nagy gonoszságot követtél el.
- De most jóvá akarom tenni, tekintetes úr, mondá Denis. Ha nem ad föl, ép oly híven fogom szolgálni, mint eddig.

Nem volt tanácsos ellenkezni az inassal. Marambot ismét behunyta szemét és lassan mondta:

- Esküszöm, hogy nem adlak föl.

II.

Denis megmentette gazdáját. Éjet-napot álmatlanul töltött a beteg mellett, nem tágított ágyától, orvosságokat készített neki, tapogatta erét, aggódva számolgatván, hogy hányat ver. Beteg-ápoló ügyességével és gyermek szeretetével gondoskodott róla. És minduntalan megkérdezte:

- Hogy van a tekintetes úr?

Marambot pedig gyöngye hangon felelt:

- Köszönöm, fiam, egy kicsit jobban.

És mikor a sebesült éjszaka fölébredt, látta, hogy ápolója sír a karosszékeben és csöndesen törülgeti könnyeit.

Az egykori patikárust sose ápolták, becéztek, kényeztették így. De még is azt mondta magában:

- Mihelyt meggyógyulok, szabadulni fogok ettől az embertől.

Mikor azonban lábbadozófélben volt, napról-napra halogatta az elválást. Elgondolta, hogy senki sem viselhetne rá jobban gondot, senki sem kereshetné jobban a kedvét, mint ez az inas teszi csupa félelemből: és megmondta Denisnek, hogy a közjegyzőnél lepecsételt írást tett le, mely föladja az esetre, ha megint valami baj találna történni.

Ez az óvatos intézkedés biztosította őt minden újabb támadás ellen; aztán úgy elmélkedett, hogy vajjon nem a legokosabb-e, ha maga mellett tartja ezt az embert, mert ennél ugyan senki sem vigyáz reá jobban.

Mint régen, mikor arról volt szó, hogy nagyobb patikát vegyen, most sem tudta magát elhatározni.

- Ej, ráérek még túladni rajta... - gondolta.

Denis pedig csak tovább is a derék, hű szolga maradt. Marambot meggyógyult. Nem küldte el inasát.

Egy nap reggelizés közben nagy lárma hallatszott be hozzá a konyhából. Kiszaladt. Denis dulakodott csendőrökkel, a kik megragadták. Az őrsvezető pedig komolyan jegyezgetett könyvecskéjébe.

A szolga, mikor meglátta urát, zokogni kezdett és ezt kiabálta:

- A tekintetes úr feladott engemet: az nem szép, mert megígérte, hogy nem ad föl. Marambot úr megszegte a becsületszavát; az nem szép, az nem szép!...

Marambot megdöbbsent és égre emelt kézzel tiltakozott a gyanú ellen:

- Isten engem úgy segéljen, hogy nem adtalak föl, fiam. Fogalmam sincsen, miképp tudhatták meg a csendőr urak, hogy te engem meg akartál gyilkolni.

Az őrsvezető felkapta a fejét:

- Marambot urat meg akarta gyilkolni?

A patikáros kétségbeesetten felelt:

- Meg... De én nem adtam föl... Senkinek sem szóltam... Esküszöm, hogy nem szóltam... Azóta igen híven szolgált...

Az őrsvezető igen komolyan szólt:

- Jegyzőkönyvbe veszem ezt a vallomást. A törvényszék majd tudja, mit kell tennie. Én csak azért jöttem elfogni a Marambot úr inasát, mert - mint tanúk bizonyítják - két kacsát ellopott Duhamel úrtól. Bocsánatot kérek, Marambot úr. Nyilatkozatát illetékes helyen be fogom jelenteni.

Azzal embereihez fordult.

- Előre!

A csendőrök elvonszolták Denist.

III.

Az ügyvéd arra építette védelmét, hogy a vádlott örült s állítását a két büntetendő cselekmény azonosításával támogatta. Világosan bebizonyította, hogy Denis a kacsatolvajtságot ugyanabban a lélekállapotban követte el, melyben Marambot úron nyolc késszúrást ejtett. Finoman bonczolgatta a ki-kitörő tébolyodást, mely valamely jó elmegyógyító-intézetben néhány hónap alatt bizonyosan végképp elmulna. Lelkesen magasztalta a becsületes szolga hűségét, önfeláldozó ápolását, melyben urát részesítette, miután szerencsétlen megtévelyedésében rátámadott.

Marambot elérzékenyedett e visszaemlékezéstől; szeme könybe lábbadt.

Az ügyvéd észrevette és kitérte két karját; a tóga bő úja olyan volt, mint a denevér szárnya. És remegő hangon kiáltott:

- Nézzék, nézzék e könyeket, esküdt uraim! Vajjon mondhatok még egyebet? Mely beszéd, mely bizonyíték, mely okoskodás érhet többet, mint a vádlott gazdájának könyei. E könyek hangosabban szólnak, mint én, hangosabban, mint a törvény, azt hirdetik fennen: »Bocsánat a boldogtalannak, a ki egy perczig az örület rabja volt!« E könyek kérnek, megbocsátanak és áldanak!

Elhallgatott és leült.

Az elnök pedig Marambothoz fordult, ki az imént nagy buzgósággal vallott inasa javára:

- De uram, föltéve, hogy ön csakugyan örülnék tartotta ezt az embert, miképpen magyarázható meg, hogy nem bocsátotta el? Hiszen úgy is épp oly veszedelmes volt.

Marambot szemét törülgetve felelt:

- A mai világban tömérdek sok a rossz szolgálta... nem találtam jobbat nála.

Denist fölmentették és gazdája költségén beadták az örütek házába.

III. Moiron.

Mikor még erősen emlegették Pranzinit, Malureau, a császárság idejebeli főügyész, ezt beszélte nekünk:

- Az én kezemen is megfordult egyszer egy igen különös bűnpör. Majd mindjárt meghallják, miért mondom különösnek.

Ügyész voltam a vidéken és igen befentes ember a bíróságnál, a mi nem is csoda, mert az apám törvényszéki elnök volt Párizsban. Ekkor történt, hogy reám bízták a vádat abban a híres pörben, mely a Moiron-ügy néven ösmeretes.

Moiron tanító volt Franciaország északi részében és kitűnő hírnévnek örvendett. Értelmes, higgadt, vallásos, de egy kicsit hallgatag embernek ösmerték. Boislinot falvából házasodott; itt is tanítoskodott. Három gyermeke volt, de mind a hármat egymásután elvitte a tüdővész. Attól fogva mintha az iskolájába járó fiúcskákra ruházta volna át szívének minden szeretetét. A legjobb tanulók számára játékokat vásárolt a saját zsebéből. Minduntalan uzsonnára hívta őket és csak úgy tömte a sok nyalánksággal, édességgel. Mindenki szerette és dicsérte ezt a jólelkű, derék embert. Egyszer azonban az történt, hogy öt tanítványa rejtelmes módon meghalt. Azt vélték, hogy a víz romlott meg a szárazságban; más okait is keresték e hirtelen haláleseteknek, de hiába. Pedig a tünetek igen furcsák voltak. A gyermekek elbágyadtak, nem ettek, fájlalták a hasukat, aztán egy darabig még nyavalyogtak és végül rettenetes kínok között haltak meg.

Az ötödik halottat felbontották, de nem találtak benne semmit. Beleit elküldték Párizsba is analízálás végett; azonban a kémikus sem akadt semmi méreg nyomára.

Egy esztendeig aztán nem történt semmi baj; de egyszerre rövid négy nap alatt megint meghalt két kis fiú, Moiron bácsi legjobb és legkedvesebb tanítványai. Ismét bonczolást rendeltek el, és ezúttal a halottak testében apró üveg-cserepeket találtak. Azt hitték, hogy a két fiúcska valami tisztátalan edelrel evett. Az ilyes szerencsétlenség megeshetik akkor is, ha csak egy poharat törnek el a tejes edény fölött. Ennyibe is maradt volna a dolog, ha a Moiron cselédje is nem betegszik meg. Az orvos ugyanolyan tüneteket vett rajta észre, mint előbb a gyermekeken. Kérdőre vonta a leányt, s ez végre megvallotta, hogy ő lopott és evett azokból a cukrokból, melyeket a tanító növendékei számára tartogatott.

A törvényszék vizsgálatot rendelt el. Az iskolaházat összekutatták, s egy almáriomban ráakadtak a gyermekeknek szánt játékokra és nyalánkságokra. Ekkor aztán kiderült, hogy az enivaló csaknem mind tele van üvegcserepekkal és letördelt tûhegyekkel.

Moiront legott elfogták. A reá nehezedő gyanú úgy meglepte és oly felháborodás látszott rajta, hogy már-már szabadon bocsátottuk. Bűnössége azonban mindinkább kétségtelessé vált, és megdöntötte első meggyőződésemet, hogy ez az erkölcsös, derék ember nem követhet el ilyen büntetést, minden ok nélkül.

Miért is ölte volna meg ez a jámbor, vallásos tanító a gyermekeket? Épp azokat a gyermekeket, a kiket legjobban szeretett, kényeztetett, nyalánksággal tömött, s a kikre reá költötte a fele fizetését!

Őrültknek kellett volna lennie, hogy ilyesmit követhessen el. Moironon azonban nyoma sem látszott az örületségnek; maga az ész és a józanság volt ez az ember. És a bizonyságok mégis

egyre jobban nehezedtek reá. A boltokban, a hol a tanító vásárolt, lefoglaltak minden cukrot és tortát; de nem akadtak semmi ártalmas dologra.

Moiron most azt mondta, hogy alkalmasint valami ösmeretlen ellensége nyitotta ki az almáriumát tolvajkulccsal, hogy üveget és tûhegyet csempészszen az édességekbe. Sejtteni kezdte, hogy hátha örökség miatt kívánta egy paraszt valamelyik gyermek halálát és úgy ármánykodott, hogy a gyanú a tanítóra essék. A gonosztévő aztán nem törődött a többi szerencsétlen gyermekkel, a kiknek szintén így kellett meghalniok, csakhogy valószínű legyen a dolog.

Mindez lehetségesnek látszott. Moiron oly nyugodt volt és annyira bízott ügyében, hogy mi a súlyos gyanúok mellett is bizonyosan felmentettük volna, ha egyszerre nem kerül napvilágra két döntő bizonyosság.

A tanító íróasztalának titkos fiókjában, a hol a pénzét tartotta, egy törött üveggel teli burnót-szelenczét találtak.

Még ezt is kimagyarázta valahogy; azt mondta, hogy ez szintén csak az ismeretlen gonosztévő furfangja. Ekkor azonban jelentkezett a vizsgálóbírónál egy saint-marloufi s elmondta, hogy nála egy úri ember több ízben vásárolt varrótűt. Mindig a legvékonyabbakat kereste és letördöste a hegyöket: vajjon olyanok-e, a milyenek neki kellenek?

A boltos vagy tíz ember között azonnal ráismert Moironra. A nyomozás pedig kiderítette, hogy Moiron a kereskedőtől megjelölt napokon csakugyan Saint-Marlouban járt.

Nem mondom el, micsoda szörnyűségeket vallottak a gyerekek, hogy a tanító mint válogatta ki a nyalánkságokat, hogyan étette meg velök ott egy ültő helyükben s hogyan takarított el minden morzsát.

A felháborodott közvélemény a gonosztévő fejét követelte; félelmes ereje szembe szállt minden ellentállással és habozással.

Moiront halálra ítélték. Fölebbezésének nem lett fogantja. Most már csak a kegyelemhez folyamodhatott. De én az apámtól tudtam, hogy a császár nem kegyelmez meg neki.

Egy reggel hivatalomban dolgoztam, mikor bekopogtatott hozzám a börtön lelkésze.

Ez az öreg pap nagy emberismerő volt és belelátott a bűnösök lelkébe. Most igen zavartnak és nyugtalannak látszott. Egynéhány perczig mindenféle közönyös dologról beszélt; aztán fölállt és azt mondta:

- Ügyész úr, ha Moiront lefejezik, ön ártatlan embert végeztetett ki.

Azzal köszönés nélkül távozott. Szavai mély hatást tettek rám. Meghatott, ünnepies hangon szólt; kinyitotta a gyónás titkának pecsétjével lezárt ajkát, hogy megmentsen egy életet.

Egy óra múlva Párizsba indultam és apám, kit rögtön értesítettem, kihallgatást kért a császárnál.

Másnap fogadtak. Ő felsége egy kis teremben dolgozott, mikor bementünk. Előterjesztettem az ügyet s ép a pap látogatására akartam áttérni, mikor az uralkodó zsöllyeszéke mögött nyílt az ajtó és belépett rajta a császárné, ki azt hitte, hogy ő felsége maga van. Napoleon elmondott neki mindent. A császárné pedig, mikor megtudta, miről van szó, így kiáltott fel:

- Kegyelmet kell adni annak az embernek, mert ártatlan!

Az irgalmas nő e hirtelen meggyőződése, hogy-hogy nem, egyszerre szörnyű kétséget támasztott bennem.

Addig hön óhajtottam a büntetés megváltoztatását. És most legott azt éreztem, hogy a ravasz gonosztevő túl akart járni az eszemen: a papot és a gyónást a menekülés végső eszközének használta föl.

Elmondtam ő felségeiknek kétségeimet. A császár tétovázott. Jó szíve kegyelemre ösztönözte, de másrészt attól tartott, hogy egy nyomorúlt gaz a markába fog nevetni. A császárné azonban szentül hitte, hogy a pap isteni sugallatnak engedett. »Mindegy!« mondta többször is. »Jobb, ha egy bűnös megmenekszik, mint, hogy ártatlant öljenek meg.« Közbelépése döntött. A császár a halálos ítéletet kényszermunkára változtatta.

Egynéhány év múlva megtudtam, hogy a börtönigazgató szolgának alkalmazta Moiron, kit a touloni gályarabságban tanúsított példás magaviseletéért ismét kegyelemre terjesztettek föl a császárhoz.

*

Aztán sokáig nem hallottam az emberről.

Most két éve Lilleben nyaraltam unokaöcsémnél, Lariellenél. Egy este ép ebédhez készültünk, mikor jelentették, hogy egy fiatal pap keres.

Bebocsáttattam. A pap kért, hogy menjek egy haldoklóhoz, a ki minden áron beszélni akar velem. Hosszú tisztviselő pályámon az ilyesmi nem volt ritkaság, s bár a köztársaság skartba tett, még most is hívnak néha efféle esetekben.

Útnak indultam hát a pappal. Egy nagy munkásház nyomorúságos padlásszobájába vezetett föl.

A haldokló szalmazsákon ült, a falnak támaszkodva, hogy könnyebben tudjon lélekezni.

Eltorzúlt csontváz volt. Mélyre beesett szeme ragyogott. Mikor meglátott, azt mondta:

- Nem ismer rám?

- Nem.

- Én vagyok Moiron.

Hideg borzongatott végig.

- A tanító? kérdeztem.

- Az.

- Hogy kerül ide?

- Azt hosszú volna elmondani. Nekem pedig nincs időm... Meghalok... Ezt a papot ide hozták... Mivel tudtam, hogy ön itt van, elhívattam vele... Önnek akarok meggyónni... mert ön mentette meg az életemet... valamikor.

Görcsösen belemarkolt a zsák szalmájába a vásznon át. És tovább beszélt, rekedt, határozott, halk hangon:

- Hát én önnek tartozom az igazsággal... mert valakinek mégis csak meg kell mondani, mielőtt távozom a földről.

A gyermekeket én öltem meg... én, valamennyit... bosszúból!

Hallgasson meg. Becsületes, igen becsületes, jámbor ember voltam. Imádtam az istent, azt a jó istent, kinek szeretetére oktatnak bennünket; de nem azt a hamis, azt a hóhér, azt a zsvány, azt a gyilkos istent, a ki a földön uralkodik. Soha sem cselekedtem rosszat, soha sem követtem el semmi bűnt. Ritka jó ember voltam, ügyész úr.

Mikor megházasodtam és apa lettem, szerettem a gyermekeimet, úgy, a hogy még soha szüle. Csak érettök éltem. A bolondjuk voltam. És meghalt mind a három. Miért? Miért? Hát vétettem én valamit? Felháborodtam... dühöngtem. És egyszerre kinyílt a szemem, mint mikor az ember fölébred. Meggyőződtem, hogy az isten gonosz. Mert miért ölte meg a gyermekeimet? Kinyílt a szemem és láttam, hogy szeret ölni. Egyéb öröme sincs, csak az ölés. Az életet azért adja, hogy pusztíthasson. Az isten mészárol. Minden nap megkívánja a maga halottait. És mindenféleképpen gyilkol, csak hogy annál jobban mulasson. Kitalálta a betegségeket, a szerencsétlenségeket és így szórakozik szép csöndesen, hónapokig, évekig. Ha aztán kezdi bántani az unalom, keze ügyében van a pestis, a kolera, a torokgyík, a himlő és tudom is én, mi mindent gondolt ki még az a szörnyeteg. Csak hogy ezzel nem éri be; mert ezek a nyavalyák mind egy húron pendülnek. Időnkint megereszt egy-egy háborút, hogy lássa, hogyan gázolódik kétszáz ezer katona sárba, vérbe... Tövestül kitépott karok és lábak... Ágyúgolyótól szétloccsant koponyák... Mint mikor kiborul egy kosár tojás.

És ez még nem minden. Olyan embereket is alkotott, a kik egymást falják föl. Minthogy pedig az emberek mégis jobbak kezdenek lenni nála, megteremtette a vadállatokat, hogy lássa, miképpen úzi, öli és eszi őket az ember. Ez sem elég. Alkotott apró, egy napig élő állatokat. Legyeket, a melyek óránként ezermilliomával döglenek. Hangyákat, melyek csak arra valók, hogy összetaposódjanak. És annyi minden másfélét, hogy el se bírjuk képzelni. Ez a sok élő pedig öli, kergeti, falja egymást és rakásra vész szüntelenül. A jó isten pedig nézi és mulat, mert ő mindent lát, a legnagyobbakat és a legkisebbeket, a vízcseppben és a más csillagokon levőket. Nézi és mulat. - A hitvány!

Nos, uram, hát én is öltem. Gyermekeket. Túljártam az eszén. Ezeket nem ő vitte el. Nem ő, de én. És még többet is megöltem volna, de önök elcsiptek. Eddig van.

Guillotine alatt kellett volna meghalnom. Haj, be nagyot nevetett volna akkor a féreg! Hát papot hívtam és hazudtam. Meggyóntam. Hazudtam; és éltem.

Most már vége. Nem menekülhetek többé a körmei közül. De nem félek tőle, uram, olyan anyira megvetem.

*

Szörnyű volt látni a nyomorultat. Lihegett, csuklott, óriásra tátotta a száját, hogy elhaló szavakat bökjön ki; hörgött, tépdeste a szalmazsák vásznát; és piszoktól fekete takarója alatt úgy mozgott sovány két lába, mintha el akarna szaladni.

Ó, mily rettenetes volt az az ember és mily rettenetes emlékezni rá!

Azt kérdeztem tőle:

- Nincs egyéb mondanivalója?

- Nincs, kérem.

- Akkor hát jó éjszakát...

- Jó éjszakát.

A pap felé fordultam, ki sápadtan állt, a falnak lapítva magas, sötét alakját:

- A tisztelendő úr itt marad?

- Én itt maradok.

A haldokló most csúfolódni kezdett.

- Persze, a halottakra még rá is küldi a hollóit!

Nem bírtam tovább; felszakítottam az ajtót és elrohantam.

IV. Kirándulás.

Montgilet bácsi a hivatalban típus számba ment. Jámbor öreg tisztviselő volt, a ki világeletemben csak egyszer tette ki a lábát Párisból.

Július vége felé jártunk s minden vasárnap kiszaladtunk a zöldbe, hempergőzni a fűben és bukdácsolni a hideg vízben. A hivatalban aztán mindig csak arról folyt a beszéd, hogy milyen pompásan mulattunk. Montgilet azonban csak mosolygott rajtunk.

- Majmok vagytok! Mind bolond, a ki kirándul! szokta mondogatni.

- Hát Montgilet bácsi sose sétál? kérdeztük.

- Dehogyan nem. Csakhogy omnibuszon. Ha szép nyugodtan megreggeliztem itt lent a kis kocsmában, Páris térképén kijelölöm magamnak az utat. Aztán fölmászok egy omnibusz tetejére, kifeszítem a napernyőmet és gyű! Bizony többet látok, mint maguk. Akár csak a föld körül utaznám, olyan változatosak az utcák. Mindenik más. Senki nem ismeri nálam jobban Párist. És milyen mulatságos dolog bekandikálni a félemeletek ablakain! Mi mindent nem lát ott az ember! Higyjék meg, többet ér ez száz színháznál. Nem adnám az én omnibuszomat azokért az ostoba kirándulásokért.

- De azért jöjjön ki velünk egyszer a zöldbe, mondtuk neki.

- Soha! kiáltott az öreg. Most husz esztendeje belekóstoltam egyszer, de nem kérek belőle többet.

- Halljuk azt a históriát, Montgilet bácsi!

- Szívesen. - Ismerték Boivint, a fogalmazót, a kit mi Boileunak hívtunk?

- Hogyne!

- Együtt szolgáltunk. Ennek a gazembernek Colombesban háza volt és mindig unszolt, hogy töltsék nála egy vasárnapot. Én oktondi, becsapattam magamat vele s egy reggel a nyolczórai vonattal kimentem hozzá. Háza olyan nyaralóféle volt. Köröskörül fal. Nagy nehezen rábukkantam a kapura és becsöngettem. Soká kellett várnom, míg végre nyitni jött valaki. Első pillantásra nem tudtam: asszony-e, vagy majom a jövevény. Rút volt, vén volt, lompos volt. A haja tele csirketollal. Úgy nézett rám, mintha föl akarna falni. Rám förmedt:

- Kit keres?

- Boivin urat.

- Mit akar Boivin úrral?

Megrettentem a sárkánytól. Csak hebegve tudtam felelni:

- Kérem szépen... vár rám.

- Ugy? Hát maga a vendég? Maga reggeliz itt?

Reszketve mondtam, hogy én. A néember pedig a ház felé fordult és dühösen üvöltötte:

- Hé, Boivin, itt az embered!

Barátom felesége volt ez a fúria. A kis Öreg Boivin mindjárt megjelent a bádofödélű fészkerforma házikó küszöbén. Foltos porcellán-nadrág volt rajta; a fején keshedt szalmakalap.

Kezet szorított velem, aztán bevezetett kertjébe. Tudniillik kertnek csúfolta azt a magas falakkal körülvett, négyszögletű kopár helyecskét, a hova az Isten napja csak két-három óráig sütött naponkint. Egynéhány árvácska, szegfű, sárga viola és rózsató haldoklott e megrekedt levegőjű kút fenekén, a hol oly hőség volt, mint a kemenczében.

- Fáim nincsenek - mondá Boivin - de nem baj, mert a szomszédházak jó árnyékot vetnek ide. Olyan hűs van itt, mint valami rengeteg erdőben.

Aztán megragadta a kabátom gombját és halkán így szólt:

- Fiam, nagy szívességet tehetnél nekem. Láttad az asszonyt, ugy-e? Bizony házsártos egy kicsit. Ma, hogy vendéget vártunk, tiszta ruhát adott reám. Ha be találok piszkítani, kiesik a világ feneké. Azért arra kérlek, igen alázatosan, hogy öntözd meg a virágaimat.

Nem ellenkeztem. Levettem kabátomat, feltűrtem ingem ujját és neki feküdtem egy szivattyúnak, mely hektikás módjára zihált, hörgött, míg végre előcsurrant egy kis víz. Tíz perc telt bele míg az öntöző kanna teli lett. Szakadt rólam a verejték. Boivin körülvezetett a kertben:

- Ezt a szegfűt... Még egy kicsit... Elég... Most ezt a másikat...

A kanna lyukas volt és csurgott. Lábammat több víz érte, mint a virágokat. Lucskos nadrágom alul egy sár lett. S ez a multság húszszor ismétlődött. Húszszor izzadtam a nyikorgó szivattyúnál, húszszor áztam bőrig. S mikor pihenni szerettem volna egy kicsit, Boivin egyre nógatott:

- Még csak egy kannával... aztán nem kell több.

Köszönképpen egy nagy rózsát adott. Mihelyt kabátomra tűztem, lehullott minden szirma, csak a kemény, zöld közepe maradt meg. Búsultam, de nem szóltam.

Messziről Boivinné szava hallatszott:

- Jöjjenek már! Százszor mondtam, hogy kész az étel.

A fészker felé indultunk.

Ha a kert árnyékos volt, bezzeg annál jobban sütötte a nap a házat. A török fürdő második izzasztó kamarája nem olyan meleg, mint az én pajtásom ebédlője vala.

Három tányér és három bádóg villa volt a sárgára festett asztalon. A középben cserép-tálban tegnapi marhahús burgonyával. Enni kezdtünk. Szemem megakadt egy vörös borral rózsaszínűre festett vízzel teli palaczkon. Boivin elszégyelte magát és feleségéhez fordult:

- Ugyan édesem, nem adnál ma kivételképp egy kis tiszta bort?

- Még csak az kéne! pattant föl az asszony. Azért, hogy berugjatok s aztán egész nap itt ordítottatok a nyakamon? Köszönöm alássan!

Boivin elhallgatott. A hús után pörkölt burgonya következett. Mikor ennek is némán végére jártunk, a háziasszony ránk kiáltott:

- Nincs egyéb. Most már mehettek.

Boivin elképedve nézett élete párjára:

- Hát a csirke... a mit ma reggel koppasztottál meg?

A hölgy csipőre tette a kezét:

- Hát talán nem volt ez is elég? Mert embereket czipelsz a nyakamra, az nem elég ok, hogy főlegyük minden eleségünket. Mi maradna nekem estére?

Asztalt bontottunk, Boivin suttogva hajolt fülemhez:

- Várj egy pillanatig és azonnal megyünk innen.

Azzal kiszaladt a konyhába, felesége után és a következő párbeszédet hallottam:

- Adj nekem húsz sout, édesem.

- Mit akarsz te azzal a húsz souval?

- Sose tudja az ember, mi jöhet közbe. Jó, ha van a zsebünkben egy kis pénz.

Az asszony most torka szakadtából kezdett kiabálni, hogy én is halljam:

- Nem adok! Ha ez az ember itt reggelizett, illik, hogy ő fizessen érted.

Boivin visszatért. Udvarias akarván lenni, meghajoltam a háziasszony előtt.

- Nagysád... köszönöm a szíves vendéglátást.

- Jól van, jól, szólt a hölgy. De annyit mondok, hogy részegen ne hozza haza a férjemet, mert meggyülik velem a baja!

Távoztunk. Egy napsütött, kopár mezőn kellett végigmennünk. Útközben le akartam szakítani valami zöld növényt. Alig nyúltam hozzá, felordítottam, olyan fájdalmat éreztem az ujjaimban. Tudniillik csalán volt az a növény. A rettentő trágyaszagtól meg majd elszédült az ember.

- Ne búsulj, vigasztalt Boivin, rögtön kérünk a folyó partjára.

Csakugyan kiértünk a folyó partjára. Itt meg az iszap és a poshadt víz bűzétől kavargott a gyomrom s a kegyetlen napsütés majd megvakított. Könyörögtem Boivinnak, hogy forduljunk be valahova. Barátom bevezetett egy csapszékbe, a hol az édesvízi matrózok mulatoztak.

- Ne törődj a vegyes társasággal, szólt Boivin; a konyha, meg a pincze kitünő.

Éhes voltam, mint a farkas. Rántottát rendeltem. De a nyomorult Boivin már a második pohár bortól olyan lett, mint a csap; most már értettem, hogy a felesége miért nem ad neki egyebet pirosas víznél.

A boldogtalan perorált, felugrott, hősködni akart, aztán csitító szándékkal beleelegyedett két részeg czivódásába s bizonyára mind a kettőnket agyon vernek, ha a korcsmáros nem lép közbe.

Kivonszoltam Boivint és lefektettem egy bokorba. Aztán én is mellé heveredtem s elszunnyadtam.

Jó soká aludhattunk, mert sötét este volt, mikor fölébredtem. Boivin mellettem hortyogott. Fölráztam. Nagy nehezen fölkelt. Még mindig részeg volt, de már nem oly czudarul, mint az elébb.

Neki vágunk az éjszakának s a pusztaságnak. Boivin fogadkozott, hogy ő tudja az utat. Hol balra vitt, hol jobbra, hol megint balra. Nem látszott se ég, se föld. Belebódorodtunk egy szőlőbe, a hol a karók között bukdácsoltunk. Világosság sehol. Vagy két óra hosszáig tévelyegtünk itt, vakon, tapogatózva; és mindig csak visszakerültünk oda, a hol elébb voltunk.

Végre Boivin neki zuhant egy karónak és végig hasította a képét. Aztán mozdulatlanul ült a földön és keservesen csuklott. Én pedig segítségért kiabáltam és sorra gyujtogattam viaszgyujtóimat, hogy a mentők tudják, hol vagyunk. Végre-valahára előbukkant egy későn járó paraszt és útba igazított bennünket.

Haza vezettem Boivint. De mikor kertjéhez értünk s ott akartam hagyni, a kapu hirtelen kinyílt s a küszöbön megjelent az asszony, gyertyával kezében. Mód nélkül megijedtem tőle.

Mikor észrevette férjét, kit már napszállat óta várt, őrült dühvel rohant felém:

- Tudtam, gyalázatos, hogy részegen fogja haza hozni!

De erre már kerekét oldtam. Mint az űzött vad, rohantam a sötétségben a vasúti állomás felé s mivel azt hittem, hogy a sárkány üldöz, bezárkóztam a water-closetba, mert a vonat csak fél óra múlva indult.

Ezért nem házasodtam meg soha és ezért nem teszem ki a lábamat Párisból.

-&-